

تحلیل چرخه افول و انحطاط روستایی در مناطق کوهستانی

(مورد مطالعه: شهرستان ورزقان)

عقیل خالقی^۱، دانش آموخته دکتری گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده علوم و برنامه ریزی محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۱۱/۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۹/۱۹

چکیده

هدف از پژوهش حاضر تحلیل نگرش و ادراک ذهنی روستاییان در خصوص مقوله متروک شدن، افول و انحطاط روستایی مناطق کوهستانی در شهرستان ورزقان است. این مقاله از نظر هدف، کاربردی و از حیث ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی بوده و در بستر «روش تحقیق آمیخته» از دو مؤلفه روش شناختی (کیفی و کمی) بهره برده است. در این پژوهش، حجم نمونه در بخش کیفی شامل ۲۶ نفر از مطلعین کلیدی است که براساس نمونه گیری گلوله برقی انتخاب شدند و در بخش کمی به روش نمونه گیری آسان و از نوع غیراحتمالی ۱۱۸ نفر از روستاییان ساکن در شهرستان ورزقان جامعه آماری این پژوهش را تشکیل دادند. به منظور کدگذاری و تحلیل داده های کیفی از نرم افزار مکس کیودا و برای تحلیل داده های کمی از روش مدل سازی معادلات ساختاری و از نرم افزار لیزرل استفاده شد. یافته ها نشان داد که کاهش فرصت های شغلی، مهاجرت، کاهش جمعیت و کاهش تقاضا برای کالا و خدمات به ترتیب چرخه ای را شکل می دهند که باعث متروک شدن روستاها و افول و انحطاط آن می شود. «چندپارگی اراضی مزروعی»، «شکاف درآمدی»، «ملی شدن مراتع»، «نبود الگوی کشت مناسب»، «فرآیند تغییر کاربری زمین های کشاورزی» و «تمرکزگرایی امکانات و نابرابری های منطقه ای توسعه» از تأثیرگذارترین متغیرها در شکل گیری این چرخه در شهرستان ورزقان شناسایی شد.

واژگان کلیدی: مهاجرت، اشتغال کشاورزی، انحطاط روستایی، ورزقان.

^۱ * نویسنده مسئول Email: khaleghi567@gmail.com

نحوه استنادی به مقاله:

خالقی، عقیل (۱۳۹۹). تحلیل چرخه افول و انحطاط روستایی در مناطق کوهستانی (مورد مطالعه: شهرستان ورزقان). فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی. سال اول، شماره ۴ (۴). صص ۳۲-۱۷. Doi:10.29252/gsma.1.4.17

۱. مقدمه

سکونتگاه‌های روستایی به‌عنوان پدیده‌های جغرافیایی، نمود فضایی و عینی عوامل طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی هستند (سعدی، ۱۳۹۹: ۲۰). این سکونتگاه‌ها، وقتی با یک آهنگ رشد به بقاء و حیات خود تداوم می‌بخشند به این مفهوم است که عناصر پدیدآورنده روستا که به آن کلیت داده‌اند هر یک در جای خود عمل مناسب و درخور را انجام داده‌اند. نتیجه ماهوی آن، اضمحلال کلیت است و یا آنچه واحد جغرافیایی و یا روستا نامیده می‌شود، دچار تخریب، تخلیه و متروک شدن می‌گردد (مهدوی، ۱۳۷۹: ۸۰). به عبارتی دیگر مهاجرت با تأثیرپذیری مهاجران از جنبه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی از محیط جدید، آثار مهمی بر سیمای ظاهری و همچنین زندگی روزمره افراد داشته (بری^۱، ۱۹۹۲: ۷۰) و به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در تغییرات جمعیتی، از نخستین نیروهای نهان تغییرات تکنولوژیکی و اجتماعی در سرتاسر جهان (آقایاری و حکیمی، ۱۳۹۶: ۱۸۶)، بالأخص کشورهای درحال توسعه است (گلد اسمیت و همکاران^۲، ۲۰۰۴: ۳).

تحقیقات در خصوص مهاجرت روستاییان عمدتاً بر آن است تا تبیین کند که چرا روستاییان مهاجرت می‌کنند؟ و عوامل مؤثر در تصمیم‌گیری آنان برای مهاجرت چیست؟ (آقایاری و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۳). باید گفت در مطالعات مربوط به تصمیم مهاجرت، بررسی روابط میان خواست و رفتار در سطح خرد، اساس کار بوده (دی‌جانگ^۳ و همکاران، ۱۹۸۶: ۴۱-۴۲) و مهاجرت، به‌عنوان یک استراتژی برای تنوع بخشیدن به معیشت و جستجوی درآمد، منابع و نیز غلبه بر موارد مخل رفاه و محدودیت‌های

اجتماعی، اقتصادی و نهادی در مکان مطرح است (نگوین^۴ و همکاران، ۲۰۱۵: ۷۹). این تصمیم می‌تواند براساس سلاقی افراد به‌منظور بهبود و حفظ کیفیت زندگی خودشان، شکل بگیرد (لو^۵، ۱۹۹۹: ۴۶۸-۴۶۹) و زمانی اقدام به تحرک کنند که منافع مورد انتظار آن‌ها (حداقل مطلوب) از هزینه‌های احتمالی فراتر رفته باشد (بایلی^۶، ۱۹۹۳: ۳۱۷).

پدیده مهاجرت روستا - شهری از دیرین‌ترین و پایدارترین پدیده‌های تاریخ و تمدن بشری بوده (بالان^۷، ۱۹۹۶: ۹) و یک انتقال اصلی از ساخت مرکزی جامعه را نشان می‌دهد که در آن مردم از اجتماعات به‌طورکلی کوچک‌تر کشاورزی به اجتماعات بزرگ‌تر و عمدتاً غیر کشاورزی حرکت می‌کنند (قاسمی اردهایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۷۴). این نوع مهاجرت در کشورهای در حال توسعه و از جمله در ایران در زمره مهم‌ترین مسائل اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌آید (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۷). مهاجرت از روستا به شهر به‌شدت تحت تأثیر جاذبه‌های اقتصادی کم‌وبیش متنوعی مانند «در دسترس بودن و تنوع فرصت‌های شغلی، آموزش و فرصت‌های آموزشی و در دسترس بودن و مقرون‌به‌صرفه بودن مسکن یا غذا» قرار داشته (هالفاسری^۸، ۲۰۲۰: ۵۰) و همچنین به دگرگونی‌های اجتماعی که در ساختار حرفه‌ای مناطق روستایی و شهری (مبدأ و مقصد) صورت گرفته، ارتباط دارد. به‌هم‌ریختگی ساختار حرفه‌ای در روستاها، بروز مشکلات در نظام آبیاری، چندپارگی اراضی مزروعی یک مالک، ملی شدن مراتع و ... از جمله آن است (فرمینی فراهانی، ۱۳۹۴: ۶۳). کاهش اشتغال کشاورزی را می‌توان اولین عامل مهاجرت در نظر گرفت که باعث ایجاد و شروع چرخه افول و انحطاط

⁴ Nguyen

⁵ Lu

⁶ Bailey

⁷ Balan

⁸ Halfacree

¹ Berry

² Goldsmith

³ De Jong

تشکیل می‌دهند، بنابراین، مهاجرت را می‌توان به‌عنوان یک عامل دخیل در سالخوردگی جمعیت روستایی دانست. اغلب، جوانان هستند که به ترک روستا و اقامت در شهرها به‌خصوص شهرهای بزرگ تمایل دارند و این خود می‌تواند به افزایش نسبت سالخوردگان در چنین جمعیت‌هایی بینجامد (تقدیسی و احمدی، ۱۳۹۱: ۱۴۱). در نتیجه مهاجرت، مهم‌ترین عامل سالخورده‌تر شدن جمعیت‌های روستایی است (سکلدن^۱، ۱۹۹۹: ۲) و علت آن کاهش باروری و مرگ‌ومیر است (مارکوس^۲، ۲۰۰۱: ۱).

در موضوع مهاجرت روستا - شهری، دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد و عوامل اقتصادی، اجتماعی، طبیعی، سیاسی، فرهنگی، ارتباطی، اداری و غیره در آن مؤثر هستند. اندیشمندان با طرح مکاتب و رویکردهای متعدد موضوع مهاجرت‌های روستا به شهر را تبیین و تفسیر کرده‌اند که مهم‌ترین این دیدگاه‌ها عبارت‌اند از نظریه‌های: دوبخشی، سرمایه‌گذاری انسانی، مطلوبیت مهاجرت داخلی، رهیافت سیستمی، جذب و دفع، تفاضل هزینه در مهاجرت، درآمد مورد انتظار مهاجر در مقصد، کارکرد باوری مهاجرت، وابستگی و مهاجرت، تحلیل توسعه‌نیافتگی، تأثیرات متقابل شیوه تولید سرمایه‌داری و شیوه تولید ماقبل سرمایه‌داری (فنی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴ و ۱۵). پامین^۳ خاطر نشان می‌سازد که فرایند شهرنشینی به نوع خاصی از مهاجرت به نام مهاجرت دسته‌جمعی از روستاها منجر می‌شود که از این حیث روستاها به‌وسیله شهرها خالی از سکنه می‌گردند. به‌زعم وی، هرچند در تمام انواع مهاجرت‌ها جابه‌جایی بین بخش‌های مختلف مناطق اتفاق می‌افتد و در آن‌ها جریان‌ها و ضد جریان‌هایی وجود دارد که از لحاظ حجم کم‌وبیش برابرند، ولی مهاجرت روستایی مکرر به‌صورت نامتقارن

روستایی می‌شود. با توجه به اهمیت بخش کشاورزی باید گفت بخش کشاورزی به اعتبار شاخص‌های اقتصادی مهم چون رشد مستمر و بازدهی مطلوب سرمایه، ارزآوری، سهم بالا در اشتغال و نقش مهم آن در تأمین مواد غذایی می‌تواند پایه اقتصادی کشور باشد (سعیدی‌راد و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۲). از میان مهم‌ترین عوامل کاهش شاغلان بخش کشاورزی، اختلاف درآمد میان شهرها و روستاهای ایران بوده و باعث شده است هرساله تعداد زیادی از نیروی فعال نواحی روستایی به شهرها مهاجرت کنند (احمدی و توکلی، ۱۳۹۵: ۶۴۶). در نهایت روستاییان برای تأمین ساده‌ترین نیاز خود ملزم به جابجایی هستند. این جابجایی‌های الزامی در نهایت موجب انباشت سرمایه در شهرها می‌گردد و از طرف دیگر فقدان سرمایه، کمبود تسهیلات و وابستگی سنتی در عرصه روستایی مانع پدیدار شدن اقتصادی مستقل و پررونق شده و نهایتاً منجر به عدم تمرکز ثروت و کالاها در روستاها می‌شود که خود موجبات مهاجرت را فراهم می‌آورد (اهلرز، ۱۳۸۰: ۵۴). به‌طور کلی اگر درآمد خانوارهای روستایی کافی نباشد انگیزه مهاجرت به شهر و فعالیت‌های اقتصادی دیگر چنان قوی خواهد بود (علوی زاده و میرلطیفی، ۱۳۹۲: ۷۲) که بر پایه نظریه اقتصاد نوکلاسیک مهاجرت، مردم برای به حداکثر رساندن درآمدشان از مناطق با دستمزد پایین به مناطق با دستمزد بالا یا از مناطق فقیر به مناطق ثروتمند مهاجرت خواهند کرد. تفاوت دستمزد بین مناطق فرستنده و دریافت‌کننده مهاجر عامل مهم در شروع مهاجرت است که مهاجرت استراتژی فردی، «عرضه و تقاضا» برای به حداکثر رساندن سودمندی است (مهدی پور و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۴۰).

از آنجا که مهاجرت‌های کنونی، به‌ویژه مهاجرت‌هایی که در کشورهای در حال توسعه انجام می‌گیرد، از نوع مهاجرت‌های روستا به شهر است و اغلب مهاجران را جوانان

¹ Skeldon

² Marcoux

³ Pumain

عوامل اقتصادی، کمبود تسهیلات در روستا و بیکاری از بقیه مهم‌ترند (قاسمی‌اردهایی، ۱۳۹۵: ۴۳۸). با عنایت به آنچه مطرح شد در جریان مهاجرت از روستا به شهر، همواره مشکلات متعدد اجتماعی و اقتصادی مورد توجه محققان بوده که این امر به دلیل پیامدهای متفاوتی که مهاجرت هم در مبدأ و هم در مقصد به دنبال دارد از بسیاری جهات حائز اهمیت و قابل بررسی است. باید گفت برای درک اهمیت، تجربه و پیچیدگی موضوعات مهم جغرافیایی مانند تحلیل افول و انحطاط روستایی و در کنار آن استفاده از روشی برای تبیین آنکه مؤلفه روش‌شناختی آن ترکیبی از روش‌های کیفی و کمی باشد، وجه تمایز چارچوب تدوین این تحقیق با تحقیقات پیشین است.

استان آذربایجان شرقی در ۵ دهه گذشته به علت شرایط جغرافیایی و عوامل اقتصادی و اجتماعی، پیوسته با نقل و انتقالات شدید جمعیتی همراه بوده و در ۴۰ سال گذشته در بین استان‌های مهاجرفرست ایران، رتبه اول را داشته است. این استان قبلاً روستانشین بوده به طوری که در سرشماری‌های ۴۰ سال گذشته جمعیت روستایی از جمعیت شهری آن پیشی گرفته است؛ اما براساس آخرین سرشماری، روستاهای این استان با کاهش جمعیت روبه‌رو شده و فقط توانسته‌اند ۲۶ درصد جمعیت استان را در خود جای دهند. کمتر از یک میلیون و ۱۰۰ هزار نفر از جمعیت بالای ۴ میلیون نفری آذربایجان شرقی در این روستاها زندگی می‌کنند که حدود ۳۶۰ روستا، بدون سکنه یا سکونت فصلی هستند. آمار جمعیتی شهرستان ورزقان نیز به عنوان محدوده مورد مطالعه نشانگر وجود مهاجرت و متروک شدن برخی از روستاها در سال‌های گذشته است؛ به طوری که طی سال‌های گذشته همواره با نرخ منفی رشد جمعیت روبرو بوده و در نتیجه از جمعیت روستایی کاسته شده است. با عنایت به آنچه گفته شد، هدف تحقیق حاضر، ارزیابی

بوده است، زیرا جریان از روستا به شهر بسیار بیشتر از جریان‌های دیگر بوده است (پامین، ۲۰۰۶: ۳۲۹). تودارو^۱ مدلی از مهاجرت روستایی - شهری را ارائه کرد که با این فرض شروع می‌شود که مهاجرت یک پدیده اقتصادی است؛ بنابراین خط‌مشی تودارو بر اشتغال و تمایز درآمد بین نواحی شهری و روستایی تمرکز دارد. کاتز^۲ مدل تودارو را مورد انتقاد قرار داد، زیرا مهاجرت را به‌عنوان یک تصمیم فردی و نه خانوادگی می‌داند. بریسزن^۳ نشان داد که انگیزه مهاجرت می‌تواند از یک نقطه به منطقه دیگر متفاوت باشد. دوهان^۴ اظهار داشت پیامد مهاجرت تحت تأثیر نقش مهاجر در روابط اجتماعی هم در مقصد و هم در مبدأ روستایی قرار دارد. گوگلر^۵ اظهار داشت که در نیجریه شرقی ساکنین شهری خود را به‌عنوان «افراد غریبه در شهر» فرض می‌کنند (لینچ^۶، ۱۳۸۶: ۱۴۲ - ۱۳۵). آرتور لویس هم مهاجرت‌های روستایی را در بطن فرایندهای توسعه اقتصادی تبیین می‌کند و از تضاد بین دو بخش اقتصادی سرمایه‌داری نوین در شهرها و معیشت سنتی در نواحی روستایی کشورهای درحال توسعه سخن می‌گوید که برآیند آن مهاجرت روستاییان مازاد به شهرها می‌باشد (طالشی و شبنما، ۱۳۹۶: ۴۵ - ۴۶).

با توجه به پیشینه تحقیق و مطالعات فراوان در زمینه مهاجرت روستایی علل مختلفی از جمله چهار علت اصلی اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، جمعیت‌شناسی و طبیعی - کشاورزی بر این موضوع مؤثر هستند که در این بین، علل اقتصادی بیشترین فراوانی را از آن خود کرده که بیشترین درصد از علل مهاجرت روستایی را تبیین می‌کنند. در بین

¹ Todaro

² Katz

³ Bryceson

⁴ De Haan

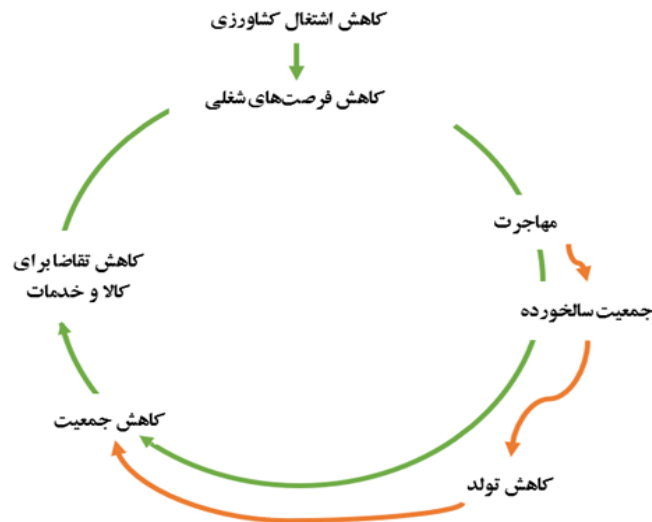
⁵ Gugler

⁶ Strangers to the city

⁷ Lynch

چرخه افول و انحطاط روستایی در شهرستان ورزقان است که با کاهش فعالیت کشاورزی شده و به آن ختم می‌شود.

شکل ۱. مدل نظری تحقیق: چرخه افول یا انحطاط روستایی، منبع: با اقتباس از هالفاسری، ۲۰۲۰

و پس از گردآوری داده‌های کیفی، امکان صورت‌بندی فرضیه‌ها فراهم شده است؛ لذا با توجه به شرایط موجود، «طراحی اکتشافی (مدل توسعه ابزار)» بکار رفته است شکل (۲).

۲. روش تحقیق

تحقیق حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی بوده و از لحاظ ماهیت و روش از نوع توصیفی - تحلیلی و از نظر روش بکار گرفته شده، از نوع آمیخته است. از آنجاکه در تحقیق، ابتدا به داده‌های کیفی اهمیت و وزن بیشتری داده شده است

شکل ۲. طرح پژوهش آمیخته اکتشافی: طراحی اکتشافی - مدل توسعه ابزار، منبع: خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۶: ۴۴۸

پرسشنامه محقق ساخته درآمده بودند اقدام شده است. در بخش کیفی از نرم‌افزار مکس.کیودا^۱ و در بخش کمی از نرم‌افزار لیزرل^۲ استفاده شده است. این پژوهش دو نوع حجم نمونه دارد که بخش کیفی آن ۲۶ نفر مشارکت کننده دارد که به صورت نمونه‌گیری گلوله‌برفی بوده و حجم نمونه بخش کمی نیز ۱۱۸ نفر است که از روش نمونه‌گیری آسان^۳ از نوع نمونه‌گیری غیراحتمالی استفاده شده است.

در تحقیق حاضر علاوه بر استفاده از حداقل دو مؤلفه روش‌شناختی (یکی کیفی و دیگری کمی)، از ابزار و تکنیک‌های جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌های خاص استفاده شده است. به این شکل که در ابتدا با استفاده از روش «پژوهش درون‌نگری هدایت‌شده» عملکرد ذهن و فکر مشارکت کننده، مشاهده و گزارش شده است. پس از گردآوری و تحلیل داده‌های کیفی در مرحله دوم بر اساس نتایج حاصل، اقدام به توسعه ابزار شده و با استفاده از مدل معادلات ساختاری به تحلیل داده‌های کمی که به صورت

^۱ MAXQDA

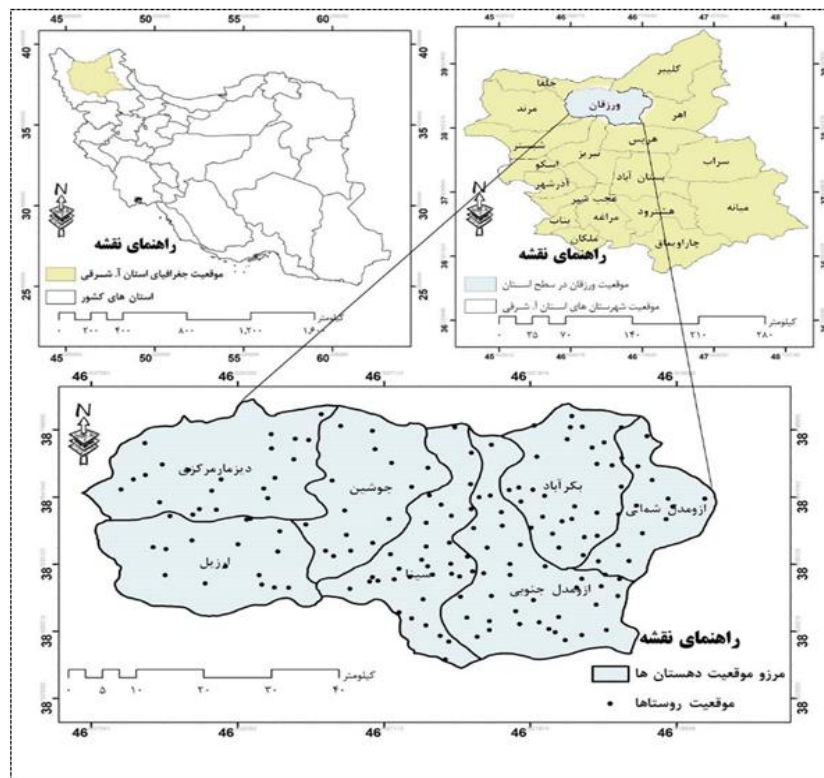
^۲ LISREL

^۳ Convenient Sampling

۲.۱. محدوده مورد مطالعه

ورزقان منطقه‌ای کوهستانی است و اطراف آن را کوه‌های آق‌داغ، مشک‌عنبر، کامتال، جوشون، جله‌داغ، ایری‌داغ، کیامکی، خاروانا و پیرسقا فرا گرفته‌اند. این شهرستان در شمال استان آذربایجان شرقی با وسعت ۱۳/۲۳۶۸ کیلومترمربع، ۵/۲۱ درصد از مساحت استان را به خود اختصاص داده است. در طول شرقی حداقل ۴۶ درجه و ۰۲ دقیقه و حداکثر ۴۶ درجه و ۵۲ دقیقه و عرض شمالی حداقل ۳۸ درجه و ۲۳ دقیقه و حداکثر ۳۸ درجه و ۴۷ دقیقه قرار دارد که از طرف شرق با شهرستان اهر و از غرب با

شهرستان مرند و از طرف شمال با شهرستان‌های کلیبر و جلفا و از جنوب با شهرستان‌های تبریز، هریس و شبستر هم‌مرز است (شکل ۳). بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، تعداد ۴۳۹۴۹ نفر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. این تعداد ۸۳/۴۷ درصد از جمعیت شهرستان ورزقان را به خود اختصاص داده است. دهستان ازومدل جنوبی با جمعیت ۱۵۸۵۱ نفر، پرجمعیت‌ترین دهستان و بکرآباد با ۳۰۵۹ نفر جمعیت، کم‌جمعیت‌ترین دهستان این شهرستان می‌باشد.

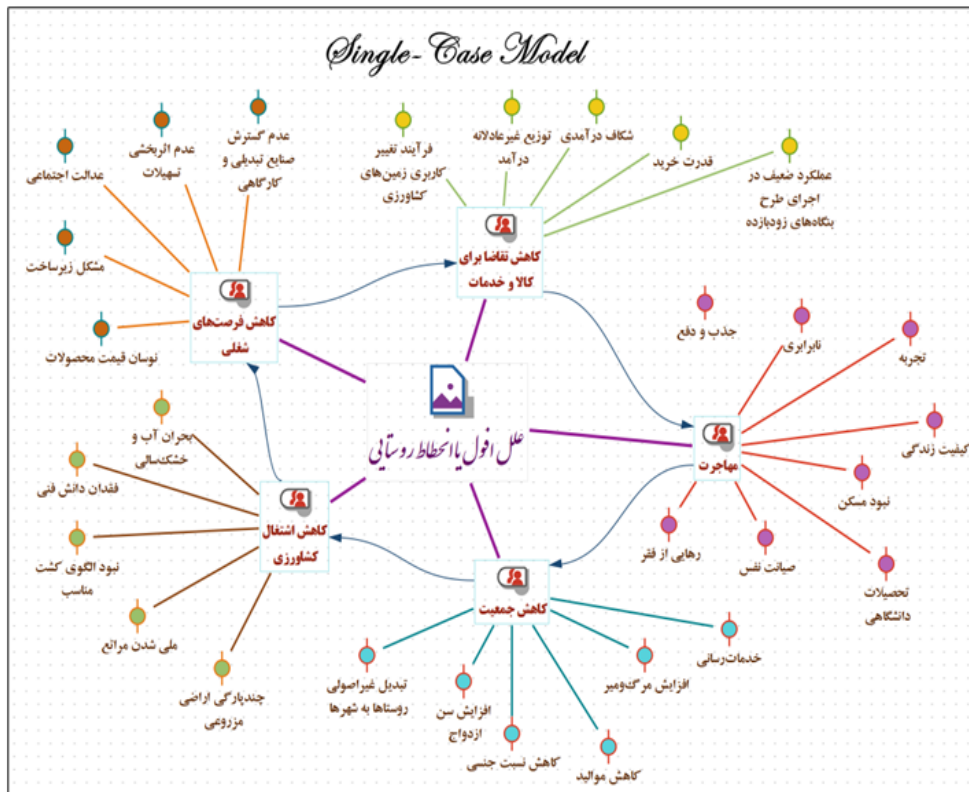

شکل ۳. نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه، منبع: نگارنده، ۱۳۹۹

۳. یافته‌های تحقیق

با توجه به شیوه رایج در پژوهش آمیخته (مدل توسعه ابزار) در این پژوهش در ابتدا به‌صورت‌بندی مقوله‌ها و درون‌مایه‌های اصلی و فرعی و همچنین مصداق هر کدام پرداخته شده است که از طریق کدبندی باز و محوری انجام شده است. در ابتدا گزارش گرافیکی نرم‌افزار مکس کیودا

که به شیوه استقرایی کدبندی شده، نشان داده است (شکل ۴). در ادامه همان‌طور که در جدول (۱) نشان داده شده است مقوله‌های به‌دست‌آمده پس از کدگذاری محوری به صورت درون‌مایه‌های اصلی، فرعی و مصداق هر کدام نشان داده شده است.

شکل ۴. گزارش گرافیکی روش کیفی با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا، منبع: نگارنده، ۱۳۹۹

جدول ۱. گویه‌های مستخرج از مقوله افول و انحطاط روستایی

مصادق	کد	درون‌مایه فرعی	درون‌مایه اصلی
معضل تأمین آب مورد نیاز کشاورزی و در کنار آن، نوع سنتی دسترسی به آب و هدر رفتن آن در مسیر مزرعه.	A01	بحران آب و خشک‌سالی	کاهش اشتغال کشاورزی
قطعه‌قطعه بودن و پراکندگی اراضی زراعی که می‌توان گفت حاصل اصلاحات ارضی است و افزون بر آن می‌توان نقش و تأثیر قانون توارث را به آن افزود، از مهم‌ترین عوامل کاهش اشتغال کشاورزی است.	A02	چندپارگی اراضی مزروعی	
کلیه جنگل‌ها و مراتع و اراضی جنگلی، جزء اموال عمومی محسوب شده و متعلق به دولت است و همواره بین روستاییان و سازمان‌های مربوطه چالش‌هایی ایجاد می‌شود.	A03	ملی شدن مراتع	
فقدان الگوی کشت از عوامل مؤثر در کاهش سوددهی و حتی زیان‌ده بودن فعالیت‌های کشاورزی است.	A04	نبود الگوی کشت مناسب	
پایین بودن ضریب نفوذ دانش در بخش کشاورزی.	A05	فقدان دانش فنی	
گسترش صنایع تبدیلی و کارگاهی موجب افزایش ارزش افزوده، توسعه صادرات و کاهش ضایعات دارد که معمولاً محقق نمی‌شود.	B01	عدم گسترش صنایع تبدیلی و کارگاهی	کاهش فرصت‌های شغلی
روستائیان در معرض ریسک‌های مختلفی مانند نوسان قیمت محصولات کشاورزی هستند.	B02	نوسان قیمت محصولات	
تداوم عدم سرمایه‌گذاری کافی در پروژه‌های زیربنایی آب‌و‌خاک.	B03	مشکل زیرساخت	
اهداف رشد و توسعه کشور تاکنون عدالت محور و رشد حامی فقرا نبوده است.	B04	عدالت اجتماعی	
تسهیلات اصولاً اثربخشی ندارند و در فرایند نظام تسهیلات دهی برای اشتغال در روستاها موانع موجود برای تمهیدات در نظر گرفته شده، رفع نشده است.	B05	عدم اثربخشی تسهیلات	
رهایی از فقر و دستیابی به کیفیت زندگی بهتر و ارتقا سطح زندگی	C01	رهایی از فقر	مهاجرت
ساخت تصویر ذهنی منفی از زندگی در جامعه روستایی و از طرفی ارائه تصویر مثبت از شهر	C02	جذب و دفع	
تمرکزگرایی امکانات و نابرابری‌های منطقه‌ای توسعه	C03	نابرابری	

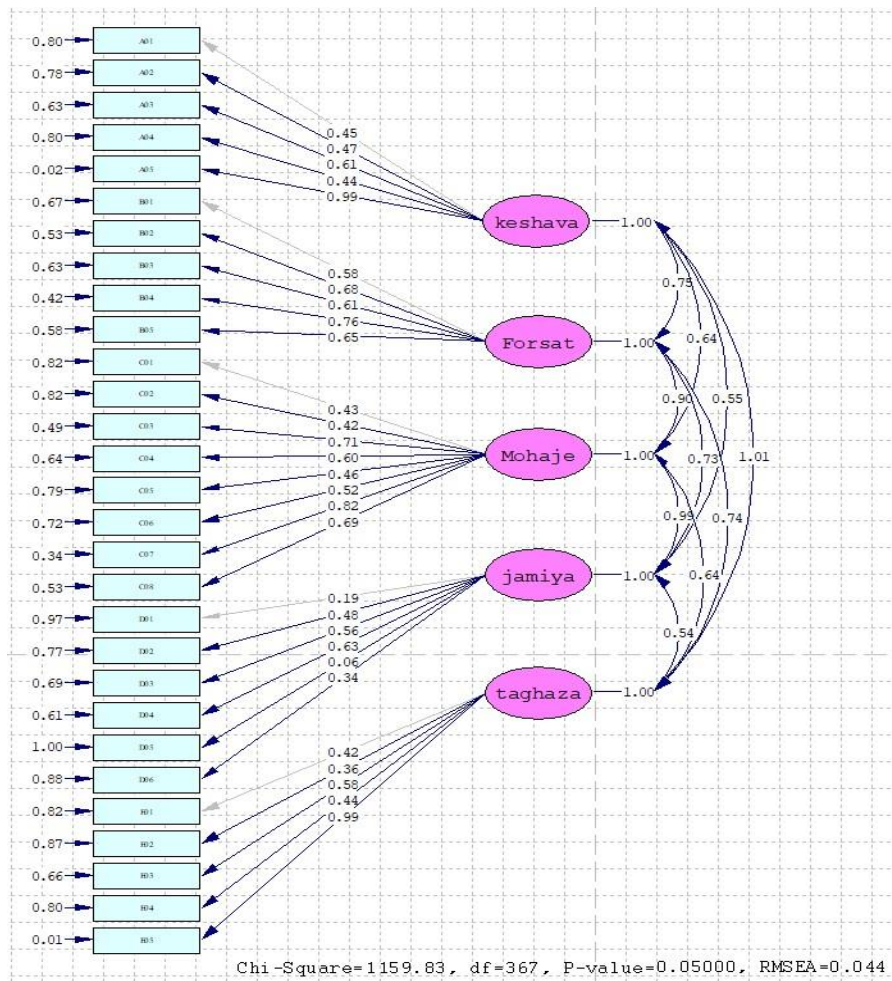
درون‌مایه اصلی	درون‌مایه فرعی	کد	مصادیق	
	تجربه	C04	تجربه مهاجرت قبلی و چرخه زندگی (وضعیت ازدواج و سن) از عوامل تعیین کننده در مهاجرت هستند.	
	کیفیت زندگی	C05	ارزش دادن به توجهات غیراقتصادی در زنان در مقایسه با مردان که برای کیفیت محیطی ارزش قائل هستند و مردان بیشتر به مقولات اقتصادی توجه دارند.	
	نبود مسکن	C06	تفاوت میان مسکن معمول موجود برای جوانان و شرایط سکونتی فعلی ایشان یا آنچه تحت عنوان نبود مسکن نامیده می‌شود در اکثر روستاها به دلیل نبود زمین یا اجرا و بازنگری طرح‌های هادی روستایی ممکن است منجر به عدم رضایت سکونتی شده و منجر به مهاجرت شود.	
	تحصیلات دانشگاهی	C07	افراد تحصیل کرده زمانی مهاجرت می‌کنند که منافع مورد انتظار آن‌ها در روستاها وجود ندارد.	
	صیانت نفس	C08	مهاجرت پدیده‌ای است که نتیجه مجموعه پیچیده‌ای از عوامل اجتماعی و روان‌شناختی است و در نتیجه گاهی این مقوله به‌عنوان یک رفتار جمعیت‌شناختی «پذیرش و درونی‌شده» از طرف عده‌ای از مردم برای صیانت نفس و حفظ بقا است.	
	کاهش جمعیت	تبدیل غیراصولی روستاها به شهرها	D01	یکی از دلایل عمده کاهش جمعیت روستائیان کشور تبدیل غیراصولی روستاها به شهرها است.
		خدمات‌رسانی	D02	یک عامل مهاجرتی مانند بیکاری و جستجوی کار پسران باعث محرک شدن سایر عوامل مهاجرتی می‌شود که باعث کاهش نسبت جنسی، افزایش سن ازدواج دختران روستایی که کاهش درصد زنان ۱۵-۴۹ سال را به دنبال دارد، کاهش نسبت کودک به زن و کاهش میانگین سنی باروری که پیری جمعیت را به دنبال دارد.
		افزایش مرگ‌ومیر	D03	
کاهش موالید		D04		
کاهش نسبت جنسی		D05		
افزایش سن ازدواج		D06		
کاهش تقاضا برای کالا و خدمات	عملکرد ضعیف در اجرای طرح بنگاه‌های زودبازده	E01	بنگاه‌های زودبازده کشاورزی به‌عنوان راهکاری بی‌نتیجه در توسعه مطرح است.	
	فرآیند تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی	E02	تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی نه تنها عامل تهدید امنیت غذایی بلکه عامل مهمی در تخریب و نابودی خاک مرغوب برای تأمین مواد غذایی است.	
	توزیع غیرعادلانه درآمد	E03	با توجه به وضع موجود، مخارج دولت در ساختار روستایی شهرستان نتوانسته است در زمینه کاهش نابرابری توزیع درآمد موفق باشد.	
	شکاف درآمدی	E04	شکاف درآمدی ایجادشده ناشی از باز توزیع درآمد کشاورزی و معدنی در شهرستان نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی دارای بیشترین میزان است.	
	قدرت خرید	E05	کاهش قدرت خرید مردم روستایی با توجه به میزان و قیمت فروش محصولات کشاورزی و قیمت خرید مایحتاج موردنیاز از شهر.	

منبع: نگارنده، ۱۳۹۹

اولین گام در فرایند مدل‌سازی با معادلات ساختاری، ترسیم مدل مفهومی است تا به کمک آن بتوان به بررسی رابطه بین متغیرهای آشکار، تحلیل مسیر و برآورد مقادیر آماره‌تی پرداخت. پس از طراحی مدل مفهومی و بررسی مدل استاندارد نشده، در ادامه مدل استاندارد شده نشان داده شده است (شکل ۵).

با استفاده از درون‌مایه‌های اصلی و فرعی به‌دست‌آمده از بخش کیفی، در ادامه با استفاده از کدهای موجود و تعریف آن‌ها به‌صورت متغیرهای پنهان و آشکار و گردآوری داده‌های کمی به‌وسیله پرسشنامه محقق‌ساخته در قالب طیف لیکرت در بستر مدل‌سازی معادلات ساختاری به روش لیزرل به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شده است.

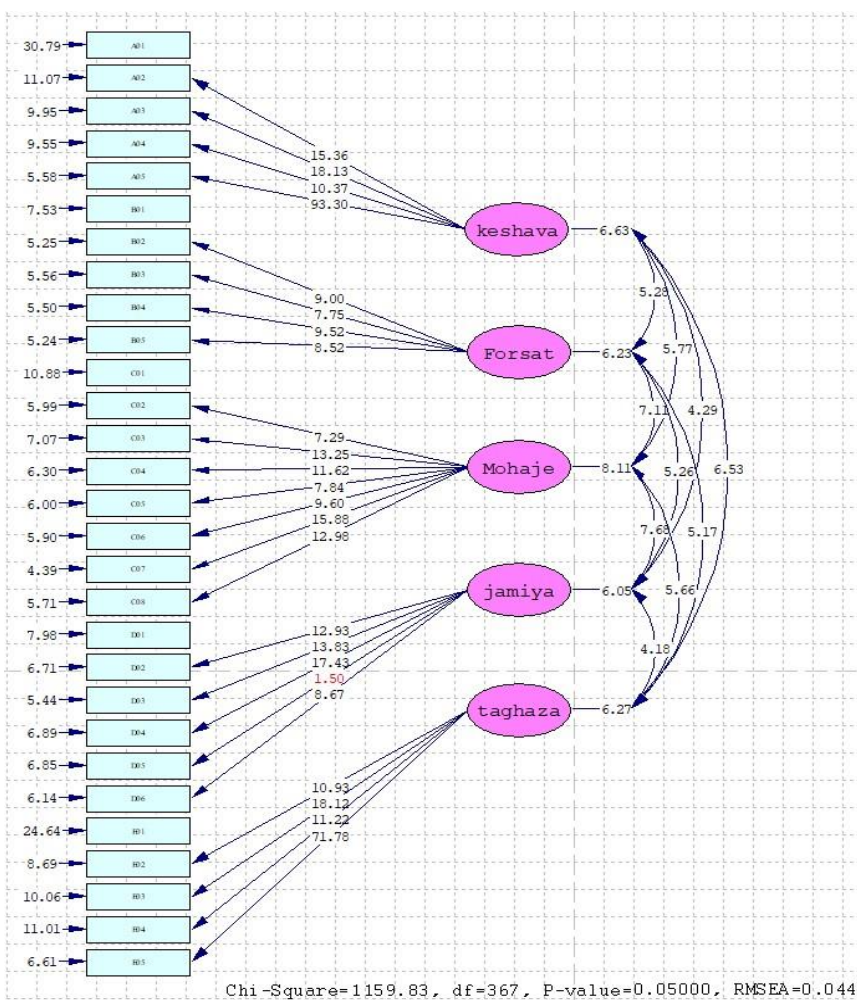

شکل ۵. مدل استاندارد شده، منبع: نگارنده، ۱۳۹۹

شده است. همچنان که از دیاگرام مشخص است معیار برای تعیین برازش کل مدل، ریشه میانگین توان دوم خطای تقریب است که تحت عنوان (RMSEA) در فایل برونداد ظاهر می‌شود. زمانی که مقدار این آماره بین ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ باشد برازش قبول خواهد بود که ۰/۴۴ در این برونداد نشان‌دهنده برازش قابل قبول این مدل است. میزان کای اسکور نیز نسبت به درجه آزادی در حد مطلوب قرار دارد و حاصل آنها برای قبول مدل کمتر از عدد ۴ می‌باشد. خروجی نیکویی برازش نرم‌افزار نشان می‌دهد مدل ساختاری موجود بر اساس تمام شاخص‌ها و مقادیر استاندارد مورد نظر برای قضاوت، از نیکویی برازش برخوردار است (جدول ۲). بر پایه قرارداد، مقادیر کمتر از ۰/۹۰ آن مستلزم تجدیدنظر در مدل است.

در این دیاگرام مقدار بارهای عاملی هر یک از متغیرهای آشکار و ارتباط درونی بین متغیرهای آشکار و ارتباط بیرونی هر کدام از متغیرهای پنهان نشان داده شده است. همچنان که از دیاگرام مشخص است مقدار RMSEA در حد قابل قبول (کمتر از ۰/۰۵) بوده و میزان کای اسکور نیز نسبت به درجه آزادی در حد مطلوب قرار دارد و نشان از این دارد که مدل به خوبی طراحی شده و نیاز به اصلاح ندارد. در ادامه مقادیر تی بارهای عاملی و اولویت اثرگذاری هر کدام در دیاگرام خروجی لیزرل نشان داده شده است (شکل ۶).

در این دیاگرام مقدار بارهای عاملی هر یک از متغیرهای آشکار و ارتباط درونی بین متغیرهای آشکار و ارتباط بیرونی هر کدام از متغیرهای پنهان به نمایش گذاشته

شکل ۶. مقادیر آماره تی، منبع: نگارنده، ۱۳۹۹

مورد نظر برای قضاوت، از نیکویی برازش برخوردار است (جدول ۲). بر پایه قرارداد، مقادیر کمتر از ۰/۹۰ آن مستلزم تجدیدنظر در مدل است.

جدول ۲. نیکویی برازش مدل

وضعیت مدل	شاخص‌ها	
۰/۹۱	(NFI)	شاخص مناسب
۰/۹۱	(NNFI)	شاخص برازش غیر نرم
۰/۹۱	(PNFI)	شاخص برازش متناسب عادی
۰/۹۲	(GFI)	شاخص برازندگی
۰/۹۳	IFI	شاخص مناسب افزایشی
۰/۹۰	(RFI)	شاخص متناسب نسبی

منبع: نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به توضیحات ارائه شده در تحلیل داده‌ها در محیط برنامه لیزرل، مدل ارائه شده در سطح مطلوب با داده‌های تجربی سازگاری داشته و شاخص‌ها از نیکویی

در این دیاگرام مقدار بارهای عاملی هر یک از متغیرهای آشکار و ارتباط درونی بین متغیرهای آشکار و ارتباط بیرونی هر کدام از متغیرهای پنهان به نمایش گذاشته شده است. همچنان که از دیاگرام مشخص است معیار برای تعیین برازش کل مدل، ریشه میانگین توان دوم خطای تقریب است که تحت عنوان (RMSEA) در فایل برونداد ظاهر می‌شود. زمانی که مقدار این آماره بین ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ باشد برازش قبول خواهد بود که ۰/۴۴ در این برونداد نشان‌دهنده برازش قابل قبول این مدل است. میزان کای اسکوئر نیز نسبت به درجه آزادی در حد مطلوب قرار دارد و حاصل آنها برای قبول مدل کمتر از عدد ۴ می‌باشد. خروجی نیکویی برازش نرم‌افزار نشان می‌دهد مدل ساختاری موجود بر اساس تمام شاخص‌ها و مقادیر استاندارد

برآزش برخوردار می‌باشند. در جدول (۳) با عنایت به نتایج مقادیر تی متغیرهای آشکار تحقیق پرداخته شده است. حاصل از خروجی نرم‌افزار گرافیکی لیزرل، به بررسی

جدول ۳. مقادیر آماره تی برای متغیرهای مؤثر در افول و انحطاط روستایی

درون‌مایه اصلی	درون‌مایه فرعی	کد	مقادیر	قضاوت	اولویت اثرگذاری
کاهش اشتغال کشاورزی	بحران آب و خشک‌سالی	A01			-
	چندپارگی اراضی مزروعی	A02	۱۱/۰۷		۱
	ملی شدن مراتع	A03	۹/۹۵		۳
	نبود الگوی کشت مناسب	A04	۹/۵۵		۴
	فقدان دانش فنی	A05	۵/۵۸		۱۷
کاهش فرصت‌های شغلی	عدم گسترش صنایع تبدیلی و کارگاهی	B01			-
	نوسان قیمت محصولات	B02	۵/۲۵		۲۱
	مشکل زیرساخت	B03	۵/۵۶		۱۸
	عدالت اجتماعی	B04	۵/۵۰		۱۹
	عدم اثربخشی تسهیلات	B05	۵/۲۴		۲۲
مهاجرت	رهایی از فقر	C01			-
	جذب و دفع	C02	۵/۹۹		۱۵
	ناابرابری	C03	۷/۰۷		۶
	تجربه	C04	۶/۳۰		۱۲
	کیفیت زندگی	C05	۶/۰۰		۱۴
	نبود مسکن	C06	۵/۹		۷
	تحصیلات دانشگاهی	C07	۴/۳۹		۲۳
	صیانت نفس	C08	۵/۷۱		۱۶
کاهش جمعیت	تبدیل غیراصولی روستاها به شهرها	D01			-
	خدمات‌رسانی	D02	۶/۷۱		۱۰
	افزایش مرگ‌ومیر	D03	۵/۴۴		۲۰
	کاهش مولد	D04	۶/۸۹		۸
	کاهش نسبت جنسی	D05	۶/۸۵		۹
	افزایش سن ازدواج	D06	۶/۱۴		۱۳
کاهش تقاضا برای کالا و خدمات	عملکرد ضعیف در اجرای طرح بنگاه‌های زودبازده	E01			-
	فرآیند تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی	E02	۸/۶۹		۵
	توزیع غیرعادلانه درآمد	E03	۱/۰۶		۲۴
	شکاف درآمدی	E04	۱۱/۰۱		۲
	قدرت خرید	E05	۶/۶۱		۱۱

منبع: نگارنده، ۱۳۹۹

همان‌طور که از نتایج تحقیق در جدول (۳) مشهود است همه متغیرهای پنهان به غیر از «توزیع غیرعادلانه درآمد» به نوعی در افول و انحطاط روستایی در روستاهای شهرستان ورزقان مؤثر هستند. چندپارگی اراضی مزروعی، شکاف درآمدی، ملی شدن مراتع و نبود الگوی کشت مناسب از تاثیرگذارترین متغیرها در این زمینه است. با توجه به نتایج حاصل در جدول فوق در خصوص بررسی ماتریس کوواریانس متغیرهای مستقل، نتایج نشان

می‌دهد که همبستگی مثبت بسیار قوی بین متغیرها وجود دارد.

جدول ۴. بررسی ماتریس کوواریانس متغیرهای مستقل

متغیر	آزمون	کشاورزی	کاهش اشتغال	کاهش فرصت‌های شغلی	تجزیه و تحلیل	کاهش جمعیت	کاهش تقاضا
کاهش اشتغال کشاورزی	مقدار	۰/۱۵۵					
	خطای استاندارد	(۰/۰۲۳)					
	آماره تی	۶/۶۲۷					
کاهش فرصت‌های شغلی	مقدار	۰/۱۸۰	۰/۳۷۶				
	خطای استاندارد	(۰/۰۳۴)	(۰/۰۶)				
	آماره تی	۵/۲۷۹	۶/۲۲۶				
مهاجرت	مقدار	۰/۱۱۰	۰/۲۴۲	۰/۱۹۰			
	خطای استاندارد	(۰/۰۱۹)	(۰/۰۳۴)	(۰/۰۲۳)			
	آماره تی	۵/۷۶۸	۷/۱۰۹	۸/۱۰۹			
کاهش جمعیت	مقدار	۰/۰۳۹	۰/۰۸۱	۰/۰۷۸	۰/۰۳۳		
	خطای استاندارد	(۰/۰۰۹)	(۰/۰۱۵)	(۰/۰۱۰)	(۰/۰۰۵)		
	آماره تی	۴/۲۹۴	۵/۲۵۶	۷۶۸۰/۹۹	۶/۰۴۵		
کاهش تقاضا	مقدار	۰/۱۳۶	۰/۱۵۵	۰/۰۹۵	۰/۰۳۳	۰/۱۱۶	
	خطای استاندارد	(۰/۰۲۱)	(۰/۰۳۰)	(۰/۰۱۷)	(۰/۰۰۸)	(۰/۰۱۹)	
	آماره تی	۶/۵۲۷	۵/۱۶۸	۵/۶۵۹	۴/۱۷۶	۶/۲۷۲	

منبع: نگارنده، ۱۳۹۹

۴. بحث و نتیجه‌گیری

شروع نتایج درون‌نگری هدایت‌شده بر مبنای مسئله و هدف اصلی پژوهش در مورد افول و انحطاط روستایی در شهرستان ورزقان در تعداد ۵ درون‌مایه اصلی و ۲۹ درون‌مایه فرعی نشانگر توفیق این روش در کسب نتایج مفید کیفی است. تحقیق به دلیل حساسیت موضوع از آن جهت که در جهت گزارش عملکرد ذهن و فکر مشارکت‌کنندگان به صورت هدفمند بود، توانست به اطلاعات و شناخت درونی مشارکت‌کنندگان از طریق خودشان دست یابد و علاوه بر محیط بیرونی که به صورت محیطی عینی است، تصمیم‌گیری‌ها و عملکردهایشان در محیط ذهنی و برداشت ذهنی آن‌ها از محیط در مورد مهاجرت و متروک شدن روستاها برداشت شد، کاهش فرصت‌های شغلی، مهاجرت،

کاهش جمعیت و کاهش تقاضا برای کالا و خدمات چرخه‌ای را شکل می‌دهند که باعث متروک شدن روستاها و افول و انحطاط آن می‌شود. سهم اشتغال در بخش کشاورزی در حال کاهش است و درعین حال چندپارگی اراضی مزروعی مهم‌ترین عاملی است که بر این مهم دامن می‌زند و در کنار عوامل تأثیرگذار دیگر «ملی شدن مراتع»، توان بخش کشاورزی شهرستان را در ایجاد اشتغال با تردید مواجه ساخته است. کاهش اشتغال کشاورزی به‌عنوان آغازگر الگوی چرخشی در خالی از سکنه شدن روستاها، باعث کاهش فرصت‌های شغلی بالاخص در زمینه صنایع و تولیدات وابسته به کشاورزی می‌شود که نوسان قیمت محصولات و اثربخش نبودن تسهیلات از مهمترین دلایل آن است. شرایط به‌وجودآمده از کاهش اشتغال کشاورزی و به

درونی بین متغیرهای آشکار وجود دارد. «چندپارگی اراضی مزروعی»، «شکاف درآمدی»، «ملی شدن مراتع»، «نبود الگوی کشت مناسب»، «فرآیند تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی» و «تمرکزگرایی امکانات و نابرابری‌های منطقه‌ای توسعه» از تأثیرگذارترین متغیرها در شکل‌گیری این چرخه در شهرستان ورزقان است این نتایج با یافته‌های قاسمی‌اردهایی و همکاران (۱۳۹۵) و طالبی و شبنما (۱۳۹۶) مطابقت دارد. کاربست راهکارهای «یکپارچه‌سازی اراضی زراعی»، «کاهش شکاف درآمدی»، «احقاق حقوق روستایی در خصوص اراضی ملی»، «تعریف الگو و ترکیب کشت مناسب»، «برنامه ریزی مناسب کاربری زمین روستایی» «عدم تمرکز امکانات و نگاه از پایین به بالا» برای جبران بخشی از آسیب‌های این چرخه لازم است.

سبب آن کاهش فرصت‌های شغلی باعث بروز پدیده مهاجرت می‌شود که نابرابری‌های موجود و نبود مسکن بر شدت آن افزوده و کاهش جمعیت در روستاها اتفاق می‌افتد. از عوامل مداخله‌گر در افزایش این تأثیر می‌توان به کاهش موالید و کاهش نسبت جنسی اشاره کرد. همه عوامل در این چرخه با تأثیر بر یکدیگر باعث کاهش تقاضا برای کالا و خدمات می‌گردد که شکاف درآمدی و فرآیند تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی بر شدت این متغیر افزوده و باعث تکمیل چرخه شده و در نتیجه این عوامل دوباره باعث کاهش سهم اشتغال در بخش کشاورزی می‌گردند. نتایج مدل‌سازی معادلات ساختاری نیز با عنایت به بررسی ماتریس کوواریانس متغیرهای مستقل، نشان داد که همبستگی مثبت بسیار قوی بین متغیرهای این چرخه وجود داشته و ارتباط بیرونی بین این متغیرها با یکدیگر و ارتباط

فهرست منابع

- آقایاری‌هیر، محسن و حکیمی، هادی. ۱۳۹۶. "تحلیل شبکه مهاجرت‌های بین استانی در ایران (۹۰-۱۳۸۵)"، **تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی**، شماره ۱۷ (۴۵)، صص ۲۰۶-۱۸۵.
- آقایاری‌هیر، محسن، کریم‌زاده، حسین و خالقی، عقیل. ۱۳۹۷. "تحلیل عوامل مؤثر در تصمیم به مهاجرت روستاییان در قلمرو جغرافیای رفتاری (مورد مطالعه: دهستان سینا، شهرستان ورزقان)"، **پژوهش‌های روستایی**، دوره ۹، شماره ۱، صص ۵۷-۴۲.
- احمدی، شیرکو و توکلی، مرتضی. ۱۳۹۵. "مهاجرت و اثرات آن بر ساختار کشاورزی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان سردشت)"، **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، دوره ۴۸، شماره ۴، صص ۶۵۹-۶۴۵.
- اهلرز، اکارت. ۱۳۸۰. **ایران: شهر - روستا - عشایر (مجموعه مقالات)**، مترجم: عباس سعیدی، نشر منشی، تهران.
- تقدیسی، احمد؛ احمدی شاپورآبادی، محمدعلی. ۱۳۹۱. "مهاجرت و سالخوردگی جمعیت روستایی ایران: چالشی فراروی توسعه پایدار روستایی"، **تحقیقات جغرافیایی**، دوره ۲۷، شماره ۱ (۱۰۴)، صص ۱۶۴-۱۳۳.
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید. ۱۳۹۶. **اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی (جلد اول)**، رویکردی نو و کاربردی، تهران: نگاه دانش.
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید. ۱۳۹۸. **اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی (جلد دوم)**، رویکردی نو و کاربردی، تهران: نگاه دانش.
- سعدی، سیما. ۱۳۹۹. "نقش منظر طبیعی و فرهنگی سکونتگاه‌های کوهستانی در شکل‌گیری هویت روستایی مورد مطالعه: شهرستان مریوان"، **مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی**، سال اول، شماره ۳ (۳)، صص ۳۵-۱۹.

- سعیدی راد، مجید، اسفرم، یعقوب، کرمی، فرزاد و قورچی، مرتضی. "تحلیل شکاف جغرافیایی شاخص های توسعه کشاورزی در استان لرستان،" **مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی**، شماره ۱ (۱)، صص ۴۴-۳۱.
- طالشی، مصطفی و شبنا، محبوبه. ۱۳۹۶. "نقش عوامل اجتماعی و اقتصادی در مهاجرت های روستایی - شهری، ناحیه نورعلی بیگ ساوه"، **جغرافیا**، دوره ۱۵ شماره ۵۴، صص ۶۰-۴۳.
- علوی زاده، سید امیرمحمد و میرلطفی، محمودرضا. ۱۳۹۲. "نقش اقتصاد غیر زراعی بر ماندگارسازی روستائیان در مناطق روستایی شهرستان سمیرم"، **برنامه ریزی منطقه ای**، دوره ۳، شماره ۱۰، صص ۸۲-۷۱.
- فرمینی فراهانی، بهراد. ۱۳۹۴. "پروژه های توسعه روستایی و مهاجرت از روستا به شهر (مطالعه موردی: پروژه ترسیب کربن)"، **سیاست نامه علم و فناوری**، دوره ۵، شماره ۳ (۱۲)، صص ۷۴-۶۱.
- فنی، زهره، خلیل الهی، حسینعلی، سجادی، ژیلا و فال سلیمان، محمود. ۱۳۹۷. "تحلیل مهاجرت های روستا- شهری و پیامدهای آن بر ناپایداری شهری، مطالعه موردی: شهر بیرجند"، **پژوهش های بوم شناسی شهری**، دوره ۹، شماره ۱۷، صص ۲۴-۱۳.
- قاسمی اردهایی، علی، رستمی، نیر و شیری، محمد. ۱۳۹۵. "عوامل مؤثر بر گرایش به مهاجرت به شهر جوانان روستایی شهرستان اهر"، **فضای جغرافیایی**، دوره ۱۶ (۵۳)، صص ۱۹۲-۱۷۳.
- لینچ، کنت. ۱۳۸۶. **روابط متقابل شهر و روستا در کشورهای در حال توسعه**، ترجمه: محمدرضا رضوانی و داود شیخی، تهران: انتشارات پیام.
- مهدوی، مسعود. ۱۳۷۹. "بررسی علل و آثار اقتصادی- اجتماعی و زیست محیطی روستاهای متروک شده در حاشیه شمالی کویر گرمسار"، **پژوهش های جغرافیایی**، شماره ۳۹، صص ۹۱-۷۹.
- مهدی پور، آسیه، مهدی پور، احمد و قاسمی اردهایی، علی. ۱۳۹۸. "بررسی قصد مهاجرت از روستا و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: روستاهای بخش کلات شهرستان آبدانان، استان ایلام)"، **توسعه محلی (روستایی-شهری)**، دوره ۱۱، شماره ۲، صص ۴۵۸-۴۳۷.
- واعظی، موسی، رحیمی، اکبر و باکویی، مائده. ۱۳۹۸. "بررسی و تحلیل روند مهاجرت و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان هریس"، **برنامه ریزی منطقه ای**، دوره ۹، شماره ۳۴، صص ۱۱۶-۱۰۸.
- Bailey, Adrian J. 1993. "Migration History, Migration Behavior and Selectivity", *the Annals of Regional Science*, Vol. 27, pp. 315-326.
- Balan, J. 1996. "Demographic trends and migratory movements form Latin", America and Carabian, OCDE, *International Conference on Migration*, Rome.
- Berry, J.W. 1992. "Acculturation and Adaptation in a New society" *International Migration*, 30 (special Issue: Migration) and Health in the 1990s:69-86.

De Jong, Gordon F. Roof, Brenda Davis; Gardner, Robert W; Fawcett, James T; Abad, Ricardo G. 1986. "Migration Intentions and Behavior: Decision Making in a Rural Philippine Province", *Population and Environment*, Vol. 8(1&2), pp. 41-62.

Goldsmith, P. Gunjab, K; Ndarshikanye, B. 2004. "Rural urban migration and agricultural productivity: the case of Senegal", *Agricultural Economics*, Vol.31, pp. 33-45.

Halfacree, K. 2020. *Rural populations*, Oxford Elsevier, Swansea University, Swansea, United Kingdom.

Lu, M. 1999. Do People Move When They Say They Will? Inconsistencies in Individual Migration Behavior", *Interdisciplinary Studies*, Vol. 20 (5), pp. 467- 488.

Marcoux, A. 2004. "Sex Differentials in Undernutrition: A Look at Survey Evidence", *Population and Development Review*. Vol (28)2, pp. 275-284.

Nguyen, L. D. Raabe, K. & Grote, U. 2015. "Rural–Urban Migration, Household Vulnerability, and Welfare in Vietnam", *World Development*, Vol. 71, pp. 79–93.

Pumain, Denise. 2006. *Hierarchy in natural and social sciences*, Springer, London.

Skeldon; Ronald.1999. *Aging of rural population in; south; east and East Asia*, women and population.

Analysis of the Cycle of Rural Decline in Mountainous Areas (Case study: Varzeqan County)

Aghil Khaleghi*¹, PhD Student in Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, Tabriz University, Tabriz, Iran.

Received: 9 December 2020

Accepted: 23 January 2021

Abstract

In the present study, the attitudes of rural participants were analyzed, as well as the report of their mental and thinking performance regarding the issue of rural abandonment and decline in Varzeqan County. The research is applied in terms of purpose and is descriptive-analytical in terms of nature and method, and in the context of "mixed research method", it has used two methodological components (qualitative and quantitative). This research has two sample volumes for collecting qualitative and quantitative information. The qualitative section had 26 participants and was in the form of snowball sampling and the sample size of the quantitative section was 118 people. MAXQDA software is used to encode and analyze qualitative data and SEM method is used for quantitative data analysis. The results show that the reduction of job opportunities, migration, population decline, and demand for goods and services, respectively, form cycles that cause rural abandonment and its decline. "Fragmentation of arable lands", "Income gap", "Nationalization of rangelands", "Lack of proper cultivation pattern", "Process of changing the use of agricultural lands" and "Centralization of facilities and inequalities of development zones," are some of the most influential variables in the formation of this cycle in Varzeqan city.

Keywords: Migration, Agricultural employment, Rural decline, Varzeqan.

---

*¹ Corresponding Author: email: khaleghi567@gmail.com

To cite this article:

Khaleghi, A (2021). Analysis of the Cycle of Rural Decline in Mountainous Areas (Case study: Varzeqan County), Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas, 1(4), 17-32. Doi:10.29252/gsma.1.4.17